

armizzi

Engin Özgen'e Armağan

Studies in Honor of Engin Özgen

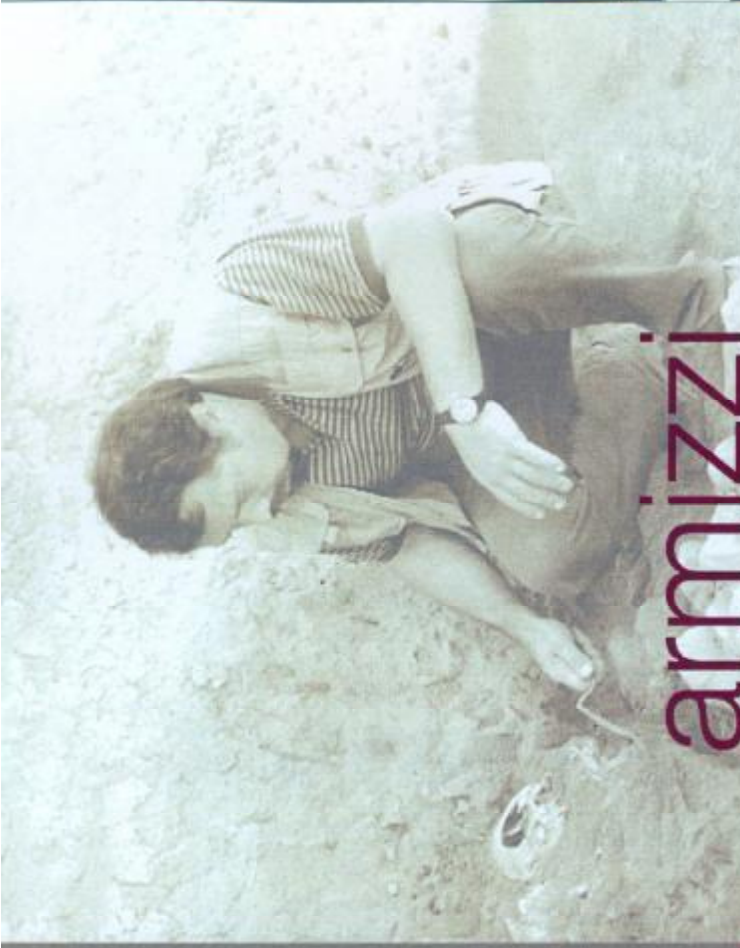
Düzenleyen / Edited by

Atilla Engin

Barbara Helwing

Bora Uysal

 **ASITAN
KİTAP**
Ankara-2014



Engin Özgen'e Armagan

Studies in Honor of Engin Özgen



Engin Özgen'e Armagan

armizzi

Studies in Honor
of Engin Özgen



İstanbul'un Batısında Kalan Son Höyük: Selimpaşa

The Last Mound in the West of Istanbul: Selimpaşa

Şengül Aydıngün - Volker Heyd - Emre Güldoğan - Hakan Önz

“Prof. Dr. Engin Özgen, önce Hacettepe Üniversitesi'nde hocam, ardından da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde Hocalığı sırasında ve Genel Müdürlüğü dönemlerinde yönlendirmeleriyle oldukça verimli ve keyifli çalışmalar yürüttük. Değerli hocama, ülkemiz arkeolojisine katkılarından dolayı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Projesi'nde görev alan tüm ekibimize adına teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunarız” (Şengül Aydıngün).

Summary

The settlement mound of Selimpaşa is the last of its kind in the western (Thracian) part of the Istanbul province. We got the impression that the settlement was a kind of bridge between Southeastern Europe and Anatolia as well as between the Black Sea region and the Aegean one. The geophysics prospection we carried out on the mound demonstrated that the mound consists of an upper and a lower “town” resembling an Anatolian settlement's pattern. Pottery sherds have parallels from the Troia I - Yortan Culture and the subsequent Troia II/III and respective Küllioba phases, as shown by some wheel-made plates.

İstanbul'un Trakya kesiminde Silivri ilçesi sınırlarında yer alan Selimpaşa Höyüğü, İstanbul merkezine (Eminönü) 55 km uzaklıktadır. Höyük (Res. 1-2), kuzeyden gelerek Marmara Denizi'ne ulaşan Kavaklıdere'nin denize döküldüğü noktanın batı yönünde bir yükselti biçiminde kendisini gösterir. Höyüğün önünde uzanan kumsal, Kavaklıdere ile 800 m doğuda yine Marmara denizine dökülen Kocadere'nin getirdiği alüvyonlarla oluşmuştur. Höyük, İstanbul'un batısında Trakya kesiminde kalabilmiş son büyük höyük olması nedeniyle önem kazanmaktadır. İlk olarak D. H. French tarafından 1960'lı yıllarda yapılan yüzey araştırması sırasında saptanmıştır.¹ Daha sonra Mehmet Özdoğan'ın “Trakya Araştırmaları” çerçevesinde birkaç kez ziyaret edilmiştir.² Selimpaşa Höyüğü 2004 yılında tescil edilmiştir. Höyük tescil edildiğinde, eteklerinin büyük kısmı çoktan yazlık villalar altında kalmıştır.

“İstanbul Tarih Öncesi Çağlar” adı altında yürüttüğümüz yüzey araştırmalarında Selimpaşa Höyüğü'nün korunan bölümlerini incelemek üzere araziye

gidilmiştir.³ Höyük üzerinde ve çevresinde arazi sahiplerince düzenli ve bilinçli olarak yapılan tahribatları saptamamız üzerine, höyüğün detaylı biçimde kayıt altına alınmasına karar verilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleri ve temsilcileri sayesinde, höyük arazisine özel denetim altında girilebilmiştir. Çevresi duvar ve çitler ile çevrilmiş olan höyükte, arazi sahiplerinin izin verdiği günlerde kısıtlı olanaklarla araştırma yapılabilmektedir. Höyüğün eteklerinin büyük kısmı yakın geçmişte inşa edilen yazlık evler altında kalmıştır. Geriye kalan kısımları ise arazinin büyük bölümüne sahip olan aile tarafından yapılan tahribe maruz kalmıştır. Tahribatlar, höyüğün eteklerinin iş makineleri ile tıraşlanması biçiminde başlamış, ardından tepesindeki toprak 1 m kadar kazılıp düzeltildikten sonra helikopter pistine çevrilmesiyle devam etmiştir. Höyüğün denize bakan etek kısmında ise arazi sahiplerince bir villa yapılmıştır. Çalışmalarımız sırasında, gözlenen tahribatlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve İstanbul I. Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na bildirilmiştir. Koruma Kurulu tarafından arazi sahipleri uyarılmış, helikopter pisti kaldırılmıştır. Ancak bu uyarılardan sonra, arazi sahiplerince ekibimizin çalışmasına izin verilmemiştir.

Çevredeki yapılaşmadan geriye kalan kısmıyla höyük, 300x140 m boyutlarında, 42.000 m²'lik bir alanı kaplamaktadır. Tepe ve aşağı kesim olarak iki seviyeli olan höyüğün tahribat sonrası kalan en üst noktası, deniz seviyesinden 15 m yüksekliğindedir; batı yönde 5 m'ye kadar hafif eğimle höyük seviyesi düşmektedir.

Selimpaşa Höyüğü'nde, 2007-2008 yılları arasında, Bristol Üniversitesi'nden Prof. Dr. Volker Heyd ve Çanakkale Üniversitesi'nden Dr. Çağlar Yalçiner jeofizik ve jeoradar çalışmalarını yürütmüş-

1 French 1965: 34-39.

2 Özdoğan 1983: 21-58.

3 Çalışmalarımız sırasında yakın desteğini gördüğümüz İstanbul Kültür ve Turizm Müdürü Prof. Dr. Ahmet Emre Bilgili'ye, Silivri Belediye Başkanı Sn. Özcan Işıklar'a ve Başkan Yardımcısı Sn. Elif Uzun'a teşekkür ederiz.

lerdir. Dr. Emre Güldoğan yüzey taramasını gerçekleştirmiş, Dr. Hakan Öniş ise höyüğün deniz ve nehir ilişkisini incelemiştir.⁴ Yapılan çalışmalarda, höyüğün yukarı ve aşağı seviyelerindeki değişiklikler üzerinde durulmuştur (Res. 3).

Jeofizik sonuçları, höyüğün tepe kısmında, doğu yönde denizle birleşen Kavaklıdere yönünde, 2 m'lik bir sur ya da çevre duvarı ile çevrili yukarı ve aşağı yerleşime benzeyen bir yerleşim biçimine⁵ sahip olabileceğini göstermiştir.⁶ Yukarı yerleşimde bitişik düzende trapez biçimli dörtgen mekânlardan oluşan, muhtemelen kerpiç ya da taştan, birkaç odalı yapıların, arkadan radyal biçimde sur ya da çevre duvarına doğru düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Höyük, bu haliyle Erken Tunç Çağı'nın "Anadolu Yerleşim Planı" özelliklerini göstermektedir (Res. 4).⁷ Höyükteki jeoradar çalışmaları da bu görüntüyü doğrulamaktadır. Höyüğün alt seviyelerinde, kumsalda yapılan çalışmalarda ise deniz seviyesinin altında -2 m'lik kalın bir deniz kumu dolgusu ve onun altında da kültürel bir katmanı andıran toprak yapısının olduğuna dair anomaliler görülmektedir. Höyüğün karaya bakan kısmında arazi dışında yol olarak ayrılmış alanda yapılmış olan alt yapı çalışmaları sırasında, küp içinde insan gömülerinin ortaya çıktığı bölge sakinlerince anlatılmaktadır.

Yaptığımız incelemelerde ağırlıklı olarak Erken Tunç Çağı yerleşimi olduğu anlaşılan Selimpaşa yerleşmesinin Marmara'ya dökülen bir nehrin kenarında denize açık biçimde kurulmuş olması, eski çağ deniz ticareti için özel olarak bu bölgenin seçildiğini gösterir. Günümüzden birkaç bin yıl önceki debisinin ve genişliğinin çok daha fazla olduğu ekibimizdeki jeologlarca belirlenen Kavaklıdere'nin, denizle birleştiği nokta doğal bir liman ağızı oluşturmaktadır. Tunç Çağları'nda ait tekneler, Kavaklıdere'nin ağızından içeri girerek yerleşimin kenarında güvenli bir biçimde indirme-bindirme ve geceleme yapabilmış olmalıydılar. Zamanla derelerin getirdiği alüvyonlarla höyüğün önünde oluşan kumsal alanın, denizle nehrin bir-

leşmesini engelleyecek biçimde dolmasıyla buradaki denizcilik faaliyetleri giderek azalmış olmalıdır (Res. 2). Höyüğün üzerinden toplanan seramik parçalarının en erkeni Geç Kalkolitik - Erken Tunç Çağı I, en geç olanları ise Yunan Klasik Çağları'na aittir. Toplanan malzemeye göre yerleşmenin Tunç Çağı sonu - Erken Demir Çağı başında terk edildiği, Klasik Çağlar'da kısa bir süre yerleşildikten ya da denizcilik faaliyetlerinde kullanıldıktan sonra yeniden terk edildiği anlaşılmaktadır.

Yerleşmenin Tunç Çağları boyunca Karadeniz'e açılmak isteyen deniz tüccarlarına güvenli bir liman/barınak ve aktarma yeri konumunda olması, Selimpaşa Höyüğü'nü bu dönemin anahtar bir yerleşmesi yapmaktadır. Selimpaşa Höyüğü, Boğazlar'dan geçerek Karadeniz ve Ege arasında ticaretle bağlantılı denizcilik faaliyetleri yanında, Güneydoğu Avrupa ve Trakya'dan gelen kara ticaretinin deniz yoluyla buluşup diğer bölgelere ulaşmasını sağlayan kavşak konumuyla, bölgeler arasında önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır.

Selimpaşa Höyüğü'nün, Tunç Çağları boyunca Kırklareli-Kanlıgeçit'in Balkanlar ve Trakya ile Anadolu ve Yakın Doğu bağlantısını sağlayan bir limanı olabileceği M. Özdoğan tarafından belirtilmektedir.⁸ Höyük üzerinde ele geçen metal oksitli kırmızı astarlı tabak parçaları ve diğer seramik buluntular ile jeofizik sonuçlar, höyüğün Çanakkale-Troia II/III⁹, Eskişehir-Küllüoba¹⁰ ve Kırklareli-Kanlıgeçit¹¹ yerleşmeleri ile eş zamanlı olarak aynı dönemde yerleşim gördüğüne işaret etmektedir. Özdoğan'ın önerdiği biçimde Erken Tunç Çağı'nın sonlarında Istranca dağlarında yer alan bakır yatağına ulaşmak ve uzak noktalar arasında ticareti sağlamak amacıyla Troia II/III ün bir kolonisi biçiminde kurulduğu düşünülen¹² Kanlıgeçit'in, ticari ürünlerinin Selimpaşa üzerinden Troia ve de Karadeniz ile Ege dünyasına aktarılmış olması akla yatkın görünmektedir. Selimpaşa'nın kuzey batısında yaklaşık 120 km uzakta yer alan Kanlıgeçit'in, İstanbul Boğazı'na ulaşacağı en düzgün ve aktif hat, günümüzde de ana yol olarak kullanılan Pınarhisar – Saray – Çerkezköy - Selimpaşa hattıdır. İki yerleşim arasındaki karayolu mesafesi yaya olarak yaklaşık dört günlük bir süreyi kapsar. Kanlıgeçit'ten Selimpaşa'ya ulaştıktan sonra, eski çağlar için en hızlı ve ucuz ulaşım yolu olan deniz yolculuğu başlayabilmektedir. Bu sayede Turan Efe'nin önerdiği gibi Erken Tunç Çağı III'de, Suriye-

4 Aydıngün *et al.* 2010: 277.

5 Kentleşme süreci içinde aşağı ve yukarı yerleşme ayrımının basit bir örneği, Erken Tunç Çağı I'de Karataş Semayük'te görülmüş (Mellink 1965: 245-248), Erken Tunç Çağı II'den sonra bu ayrım daha da belirginleşmiştir.

6 Heyd *et al.* 2010.

7 "Anadolu Yerleşim Planı" terimi (*Anatolisches Siedlungsschema*) ilk kez M. Korfmann tarafından kullanılmıştır. Bu plan tipi en iyi biçimde Demircihöyük'ten bilinir (Korfmann 1983: 222 vd, fig. 343). Pulur-Sakyol, Karataş-Semayük, Karaoğlan kazılarında daha sonra, Batı Anadolu'da yapılan Küllüoba, Seyitömer, Keçiçayırı, Bademağacı, Hacılar Büyük Höyük kazıları, bu plan tipinin daha çok İç Batı Anadolu'ya özgü olabileceğini gösterdiğinden, terimin "İç Batı Anadolu Yerleşim Modeli" olarak kullanılması önerilmektedir (Fidan 2012: 30.)

8 Özdoğan 2012: 276-277; 2002: 221.

9 Korfmann, 2001: 347-354.

10 Efe ve Ay-Efe 2001; 2007.

11 Özdoğan 2012: 276-277.

12 Özdoğan 2002: 221.

Kilikya'dan başlayan ve İç Batı Anadolu üzerinden Marmara denizinin güney kıyısına ulaşan örgütlü bir ticaretin yürütüldüğü "Büyük Kervan Yolu" ile kesişen uzak mesafeli ticaretin denizle buluştuğu önemli bir aktarma merkezi olarak rol almış olabilir.¹³

Selimpaşa Höyüğü'nün Erken Tunç Çağı öncesine ait yerleşim izlerinin deniz seviyesinin altında kaldığı anlaşılmaktadır. Jeoradar çalışmalarımızda, höyüğün deniz seviyesinin -2 m kadar altında kum tabakası ve daha sonra kültür toprağı izleri veren anomalilerle karşılaşmıştır. Son yıllarda İstanbul'da yapılan Marmaray-Yenikapı kazıları¹⁴ ile Küçükçekmece'de yaptığımız araştırmalar¹⁵, deniz seviyesinin birkaç kez değiştiğini ortaya koymuştur. Marmara kıyılarında olması gereken Kalkolitik ve Neolitik yerleşmelerin deniz seviyesinin birkaç metre altında kaldığı söz konusu çalışmalarla anlaşılmıştır.

Çanak-çömlek

Tarih öncesi döneme tarihlenen çanak çömlek türü malzeme iki grubu oluşturur:

Birinci grup; koyu renkli ağıllı olup Batı Anadolu'nun "Kumtepe IB" evresinin seramikleri ile benzerlikler göstermektedir (Res. 5). Birkaç parça yiv kazımalı ve içi beyaz boyalı seramik parçası Batı Anadolu Troia I - Yortan grubunu andırmaktadır. Ezero-Vinça kültürlerine benzeyen birkaç seramik parçası, diğerlerine göre oldukça yabancı kalmaktadır (Res. 6).

İkinci grup; el yapımı metal oksitli turuncukırmızı astarlı ağıllı büyük ve geniş yayvan Troia II'nin A1 tabaklarını andırmaktadır (Res. 7). Bu tabakların "A2" olarak adlandırılan evresinde ele geçen, ağır dönen çarkta kırmızı astarlı olarak üretilmiş kaplara ait parçalar da çok sayıda ele geçmiştir (Res. 8). Aynı tabakların hızlı çarkta üretilmiş, açık kırmızı - devetüyü/grimsi alacalı parçaları da mevcuttur. Çark yapımı kapların ağız kenarları daha fazla belirginleştirilmiştir (Res. 9).

Seramik parçalar arasında, Orta Demir Çağı'na tarihlenebilen çark yapımı, çok ince nitelikli ve iyi pişmiş yüksek boyunlu gri seramik örnekleri az miktardadır (Res. 10).

Klasik Çağ seramik örnekleri arasında ise, kırmızı figürlü parçalar (Res. 11) ile amfora parçaları bulunmaktadır.

Diğer Buluntular

Bir adet konkav biçimli pişmiş toprak ağırşak parçası (Res. 12), bir adet taştan yassı balta (Res. 13) ve bir adet havaneli (Res. 14) ile bronz bir küpe parçası Erken Tunç Çağı'na tarihlenmektedir.

Höyük, Tunç Çağları boyunca Anadolu, Balkanlar, Avrupa arasındaki ilişkileri daha yakından anlamamızı sağlayacak, eksik bilgileri tamamlayacak çok önemli bilgilere sahip bir arşiv niteliğindedir. Buradaki bulguların yok olmadan bir bilim ekibi tarafından kazılarak bilim dünyasına sunulmasında büyük yarar vardır.

Kaynakça

Algan, O., M. N. Yalçın, M. Özdoğan, Y. Yılmaz, E. Sarı, E. Kırıcı Elmas, İ. Yılmaz, Ö. Bulkan, D. Ongan, C. Gazioğlu, A. Nazik, M. A. Polat ve E. Meriç 2011

"Holocene Coastal Change in the Ancient Harbor of Yenikapı-Istanbul and its Impact on Cultural History." *Quaternary Research* 76/1: 30-45.

Algan, O., M. N. Yalçın, Y. Yılmaz, D. Perinçek, M. Özdoğan, İ. Yılmaz, E. Meriç, E. Sarı, E. Kırıcı Elmas, D. Ongan, Ö. Bulkan Yeşiladağ, G. Danışman, H. Özbal 2007

"Antik Theodosius Limanı'nın Jeoarkeolojik Önemi: Geç Holosen Ortam Değişimleri ve İstanbul'un Son 10 Bin Yıllık Kültürel Tarihi." A. K. Pekin (ed.), *Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları*, 242-245. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.

Aydingün, Ş. 2008

"İstanbul'da Neolitik Bir yerleşme Avcılar Firuzköy." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1: 93-100.

Aydingün, Ş., E. Gündoğan ve V. Heyd 2010

"2008 yılı İstanbul Tarih Öncesi Çağlar Yüzye Araştırması." *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt 3: 273-288.

Efe, T. ve D. Ş. M. Ay-Efe 2001

"Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu'da bir İlk Tunç Çağı Kenti:1996-2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Bir Değerlendirmesi." *Tüba-Ar* 4: 43-78.

Efe, T. ve D. Ş. M. Ay-Efe 2007

"The Küllioba Excavations and the Cultural/Political Development of Western Anatolia Before the Second Millennium BC." M. Doğan-Alparslan, M. Alparslan ve H. Peker (eds.), *VİTA: Belkis Dinçol ve Ali Dinçol' a Armağan / Festschrift in Honor of Belkis Dinçol and Ali Dinçol*, 251-268. İstanbul: Ege Yayınları.

Fidan, E., 2012

"Küllüoba İlk Tunç Çağı Mimarisi." *Masrop* 7: 1-44.

French, D. 1965

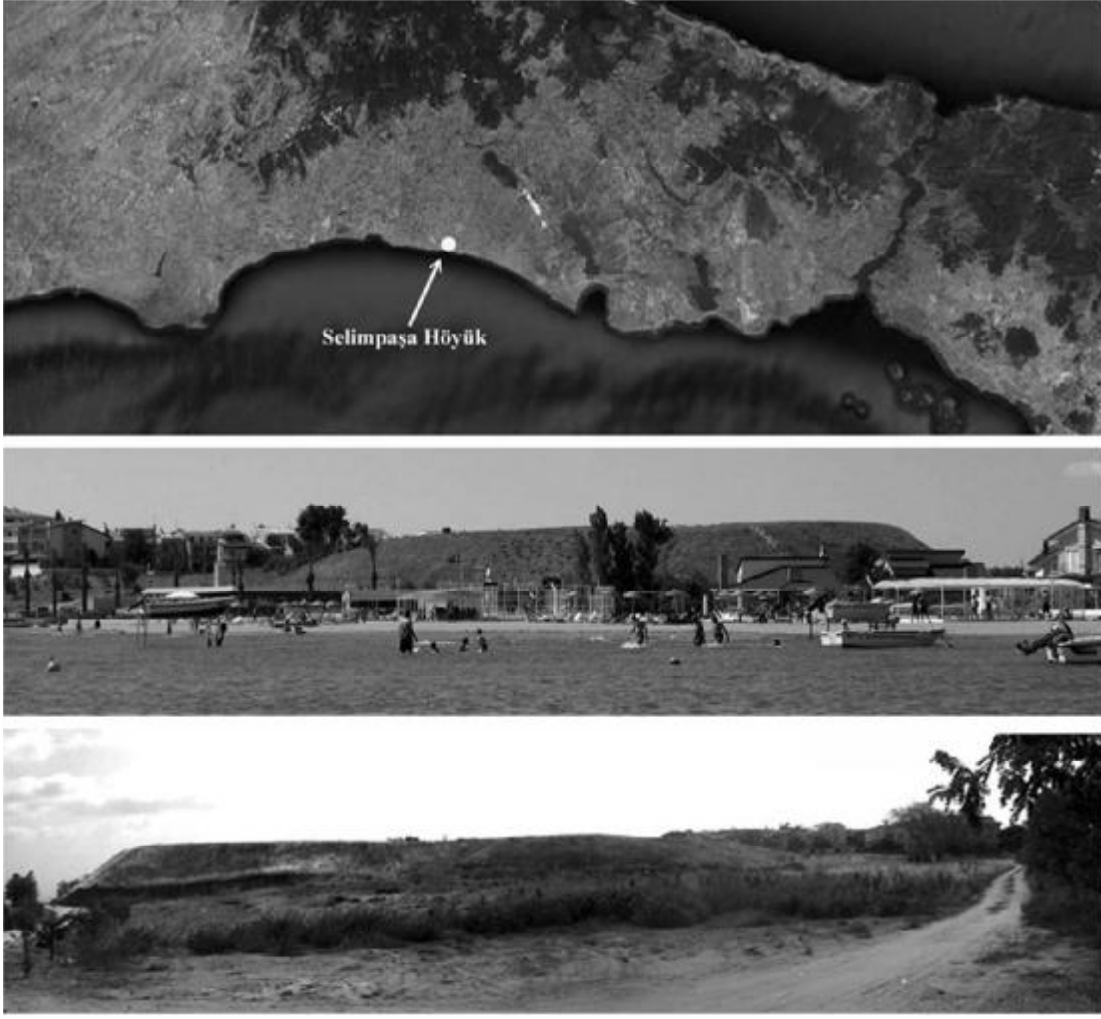
"Recent Archaeological Research in Turkey- Surface Finds from Various Sites." *Anatolian Studies* 15: 34-39.

13 Efe 2007: 47-64.

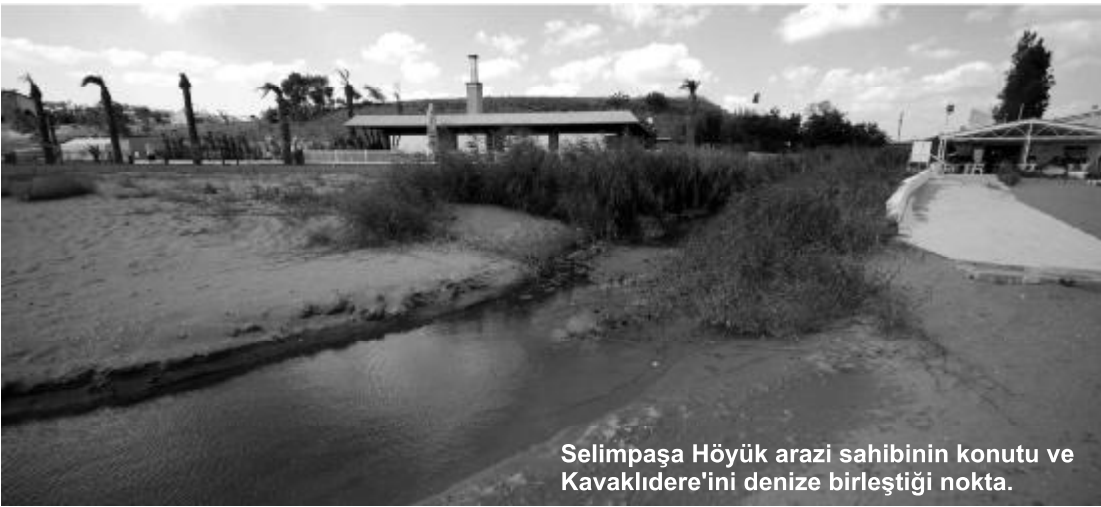
14 Algan et al. 2007: 242-245; Algan et al. 2011: 30-45.

15 Aydingün 2008: 93-100.

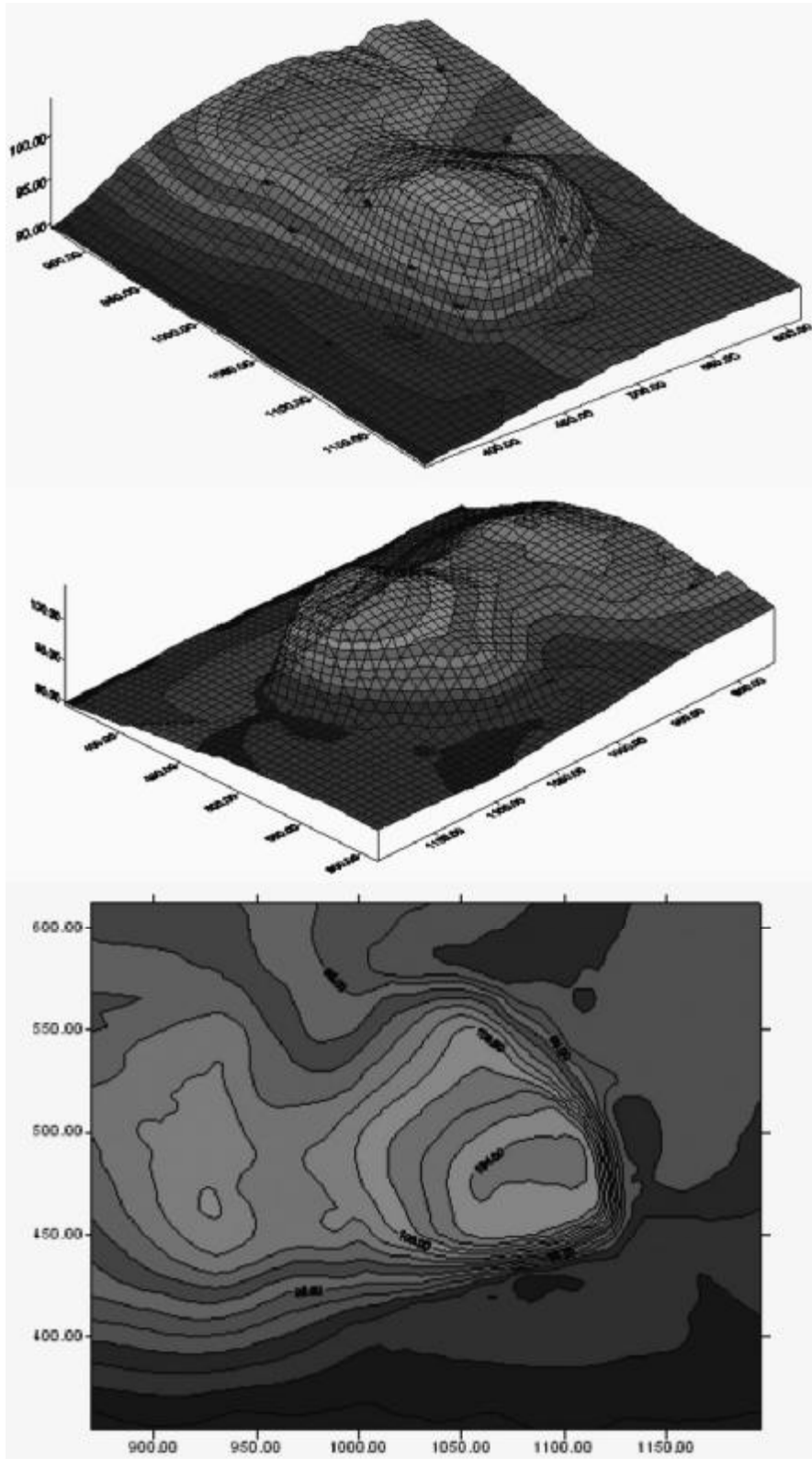
- Heyd, V., Ş. Aydıngün ve E. Göldoğan 2010
“Geophysical Applications For ITA 2008: The Example of Selimpaşa Höyük.” 25. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*: 553-569.
- Korfmann, M. 2001
“Tarih Öncesi Yerleşim Yeri: Hisarlık Tepesi: En Altın Üste Doğru Troia'nın On Kenti.” S. B. Gün (çev.), *Düş ve Gerçek: Troia*, 347-354. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Korfmann, M. 1983
Demircihüyük: die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978; Bd.I: Demircihüyük I:Architektur, Stratigraphie und Befunde. Mainz am Rhein: P. Von Zabern.
- Mellink, M. 1965
“Excavations at Karataş-Semayük in Lycia, 1964.” *American Journal of Archaeology*. 69/3: 241-251.
- Özdoğan, M. 1983
“Trakya'da Tarihöncesi Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Bazı Sorunlar.” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 10-11: 21-58.
- Özdoğan, M. 2011
“Kanlıgeçit.” *Arkeo-Atlas* 1: 220-221.
- Özdoğan, M. ve H. Parzinger 2012
Die frühbronzezeitliche Siedlung von Kanlıgeçit bei Kırklareli, Studien im Thrakien-Marmara-Raum 3. Mainz: Verlag Phillip von Zabern.



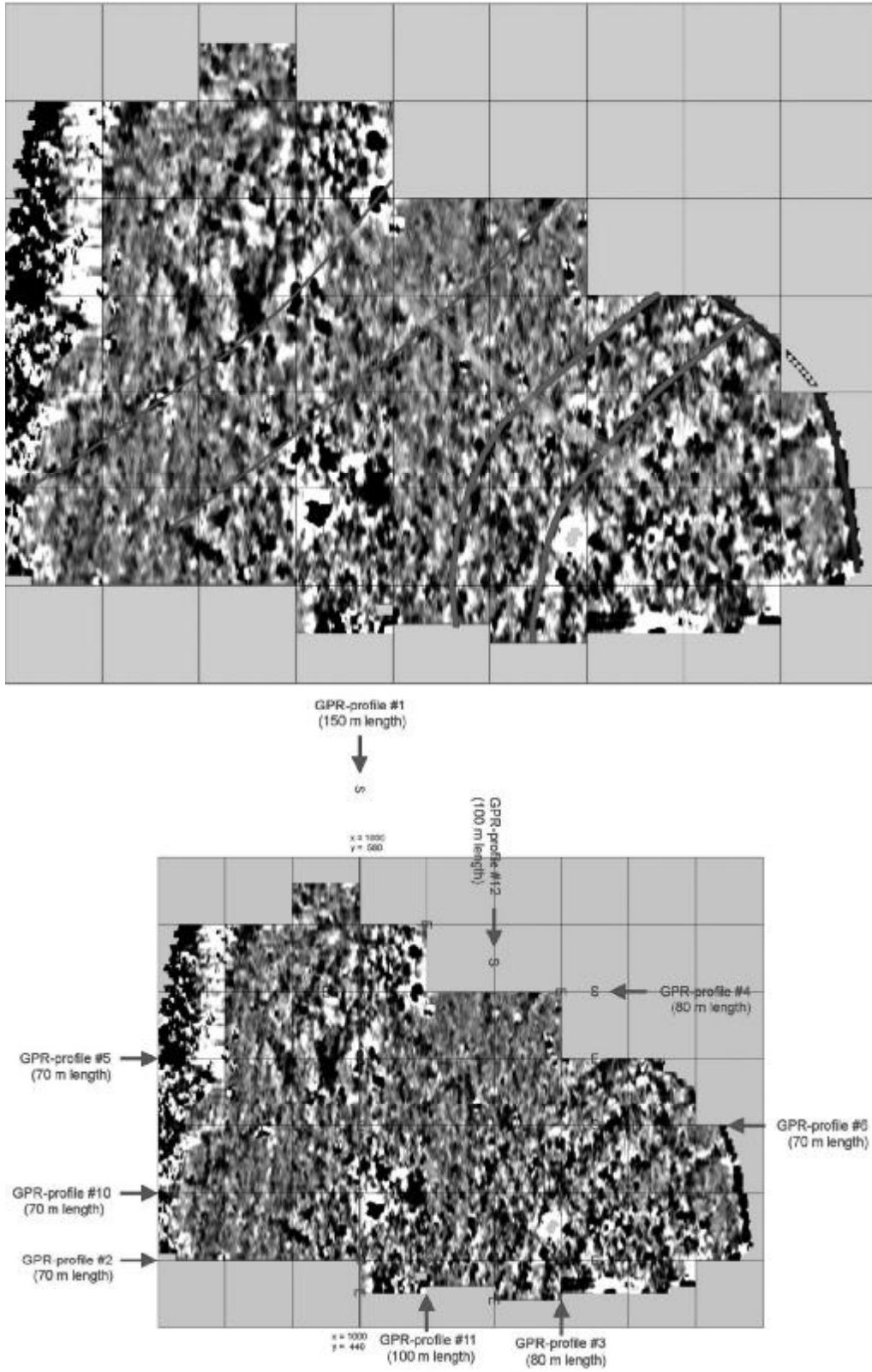
Res. 1



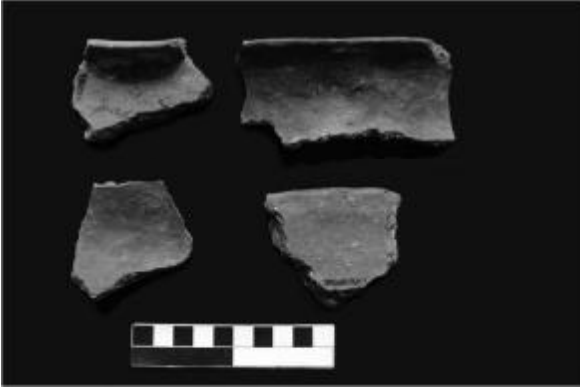
Res. 2



Res. 3



Res. 4



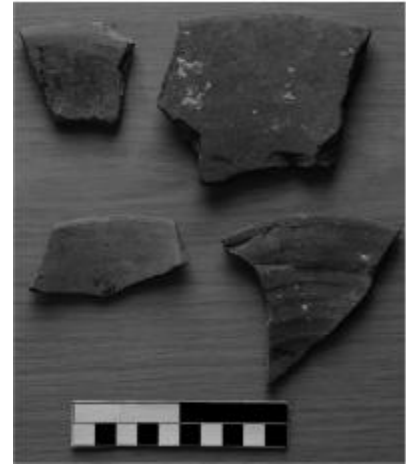
Res. 5



Res. 6



Res. 7



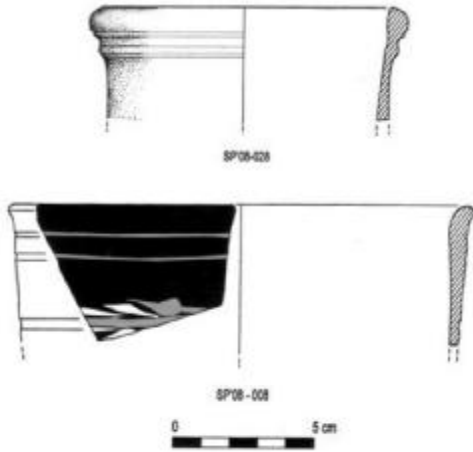
Res. 8



Res. 9



Res. 10



Res. 11



Res. 12



Res. 13



Res. 14

